
Олексій Бакалець

кандидат історичних наук, доцент кафедри історії, правознавства та методики навчання Глухівського національного педагогічного університету імені Олександра Довженка, докторант відділу спеціальних галузей історичної науки та електронних інформаційних ресурсів Інституту історії НАН України, нумізмат.

Володимир Шапринський

доктор медичних наук, професор, завідувач кафедри хірургії №1 Вінницького національного медичного університету ім. М. І. Пирогова, нумізмат

м. Вінниця

Олексій Лесько

нумізмат, колекціонер

смт. Сатанів Городоцького р-ну Хмельницької області

СКАРБИ ЗАХІДНОЄВРОПЕЙСЬКИХ МОНЕТ ДРУГОЇ ПОЛОВИНИ XVI – ПЕРШОЇ ПОЛОВИНИ XVII СТ. С. ЯРОМЕРКИ ГОРОДОЦЬКОГО РАЙОНУ ХМЕЛЬНИЦЬКОЇ ОБЛАСТІ

Автори статті роблять спробу проаналізувати раніше не атрибутовані скарби 1990 та 2014 років західноєвропейських срібних монет XVI – першої половини XVII ст. з с. Яромерки Городоцького району Хмельницької області. Скарбовий матеріал проливає світло на основні грошові одиниці, країни емітенти та особливості грошового обігу на території Західного Поділля, яке перебувало в складі Речі Посполитої.

Ключові слова: Поділля, скарб, грошовий обіг, Річ Посполита, Голландська Республіка, Священна Римська імперія, Пруссія, Прибалтійські володіння Швеції, флорин, орт, півторац, півгріш, солід.

Основу грошового обігу складають гроші. Вони є мірою вартості, яка проявляється в здатності оцінювати будь-який товар, є своєрідним літописом країни, символом і носієм історичної об'єктивної інформації, незаангажованим джерелом пізнання минувшини, а відтак і унікальним підґрунтям науково-дослідної роботи. Однією із функцій грошей є також накопичення грошових запасів, тобто скарбів.

Одним із найважливіших джерел вивчення грошового обігу є монетні скарби. Основними причинами створення таких скарбів були політичні кризи, спустошливі війни, пожежі, епідемії, навали кримських татар та інших завойовників, занепад економічної системи держави, розвиток торгівлі, заощадження сімейних багатств з метою одруження дітей, викупу рідних з полону, купівлі землі чи іншої власності, надлишок грошей в умовах слабо розвинутих товарно-грошових відносин. Скарби довготривалого чи короткочасного накопичення є своєрідним зрізом з грошового обігу певного історичного відрізка часу [3].

Джерела з історії грошового обігу відображають процеси, які відбувались в результаті змін політичного, соціально-економічного устрою. Розвиток виробництва та товарно-грошових відносин на українських землях, які перебували у складі Речі Посполитої (1569–1648 рр.), сприяли включенню їх у систему тісних торговельних контактів з країнами Західної Європи і появи в грошовому обігу золотих та срібних іноземних монет [2].

Дослідженням скарбів монет пізнього середньовіччя та нової доби, виявлених на території Поділля в XIX – на початку XX ст., займалися відомі в Україні нумізмати: Є. Сіцінський [17], М. Котляр [14; 15], В. Гульдман [12], П. Горішний, М. Ягодзинський [11], З. Зразюк [13], О. Бакалець [2–10], К. Поворознюк [16].

Розглянемо та проаналізуємо два нових монетних скарби, виявлених в межах с. Яромерки Городоцького району Хмельницької області в 1990 р. та в 2014 р.

У 1990 р. в радгоспному саду с. Яромерки під час копання ями для посадки черешні, працівники виявлений скарб срібних монет середини XVI – першої половини XVII ст. Знахідка розійшовся серед працівників саду, але завдяки старанням місцевого нумізмата О. Леська було зібрано більшість монет скарбу та здійснено їх попередній опис [1].

У скарбовому комплексі наявні 435 срібних та білонних монет шести європейських держав: Польського королівства, Священної Римської імперії, Голландської республіки, Пруссії, Прибалтійських володінь Швеції та Речі Посполитої (Див. дод. А). Стан збереження монет скарбу задовільний.

Польське королівство в комплексі представлене срібним півгрошем 1549 року карбування короля Польщі та великого литовського князя Сигізмунда II Августа (1548–1576) (Див. дод. А). На аверсі монети зображено «Погонь» – герб Великого князівства Литовського на реверсі – орла – герб польського королівства. Під зображенням вершника відкарбована дата карбування монети – «1549».

Серед монет Речі Посполитої представлені випуски короля Сигізмунда III Вази (1587–1632): один коронний орт 1624 р. карбування (вага 7,02 г); один шостак коронний 1625 р. (вага 3,75 г), два – 1626 р. (вага 4,3 г і 3,3 г); три трояки коронні 1621 р., два – 1623 р., два – 1624 р.; два півтораки краківського карбування 1620 р., один – 1621 р., дванадцять – 1622 р., шістнадцять – 1623 р., чотирнадцять – 1624 р., вісім – 1625 р., один – 1626 р., один – 1627 р.; один гріш – 1623 р., одинадцять – 1624 р., один – 1625 р., один – 1626 р.; один гріш литовського карбування 1623 р., три гроші 1625 р., шість 1626 р., два 1627 р.; один гріш м. Гданська 1626 р., два 1627 р.; два соліди польського карбування 1613 р., один – 1617 р., три – 1619 р., один – 1620 р., один – 1622 р., сім – 1623 р., одинадцять – 1624 р., чотири – 1625 р., три – 1626 р., п'ять – 1627 р., сім потертих солідів; два соліди литовського карбування 1614 р., чотири – 1615 р., два – 1616 р., один – 1617 р., один – 1618 р., одинадцять – 1623 р., чотири – 1627 р., один – 1630 р.; два соліди карбування м. Риги 1600 р., один – 1617 р., один – 1618 р., два – 1619 р., шість – 1620 р., два – 1621 р., п'ять – дати невизначено.

Священна Римська імперія у скарбі представлена двома срібними флоринами без вказаної дати провінції Вестфалія, м. Ольденбург. Вага кожного з флоринів становить 19,4 г, діаметр – 39 мм. У комплексі наявні два флорини Голландської республіки – вільного міста Кампена (вага першого становить 19,3 г, діаметр – 41 мм, другого – 19,65 г, діаметр – 44 мм).

Прибалтійські володіння Швеції представлені срібними монетами короля Густава Адольфа (1619–1632): одним драйпелькером 1622 р., одним – 1632 р.; чотирма драйпелькерами (Сучавська підробка) 1633 р., одним – 1635 р.; одним солідом 1621 р., одним – 1624 р., п'ятьма – 1625 р., п'ятьма – 1626 р., сімома – 1627 р., одним – 1628 р., одним – 1630 р., чотирма – 1631 р., двома – 1633 р., трьома – 1634 р., з стертою датою наявні 58 солідів; одним солідом м. Ельблонга 1630 р., десятьма – 1632 р., шістьма – 1633 р., одним – 1634 р., двома – 1635 р.; Христини Августи (1632 – 1654): п'ятьма солідами м. Ельблонга 1632 р., двома – 1634 р., п'ятьма із стертою датою; двома солідами карбування Лівонії 1645 р.

Георг Вільгельм (1619–1640) – король Пруссії у скарбі с. Яромерки представлений одним драйпелькером 1620 р., трьома – 1624 р. (Бранденбург), одним – 1626 р.; одним грошем 1625 р.; одним солідом 1619 р., п'ятьма – 1625 р., одним – 1626 р., п'ятьма – 1627 р., сімома – 1629 р., одним – 1630 р., шістьома – 1633 р., одним – 1635 р., трьома – 1636 р., п'ятьма – 1637 р., чотирма – 1638 р., одним – 1639 р., двома – 1640 р., двома – 1641 р., двома – 1643 р., одним – 1645 р., 16?? – 18.

За номіналами у скарбі домінують соліди (1/3 гроша) – 321 (73,7%), з яких – 121 білонні солід Прибалтійських володінь Швеції, 103 – Пруссії, 97 – Речі Посполитої. На другому місці у скарбовому комплексі стоять – 67 (13 %) півтораки і драйпелькери Речі Посполитої, 5 – Пруссії (2,16%) та Прибалтійських володінь Швеції (5%). На третьому місці – 3 (6,7 %) срібні гроші Речі Посполитої (29), Прибалтійських володінь Швеції (1) та Пруссії (1). На четвертому місці стоять 7 (0,16%) трояків коронних 1621–1624 рр. Сигізмунда III Вази (1587–1632). На п'ятому місці знаходяться 4 (0,93%) срібні флорини (2/3 талера) Священної Римської імперії (2) та Голландської республіки (2). На шостому місці – 3 (0,69%) коронні шостаки Сигізмунда III Вази (1587–1632). По одній монеті в скарбі присутні – півгріш 1569 р. Польського королівства часу правління Сигізмунда II Августа

(1548–1576) та срібний коронний орт 1624 р. Речі Посполитої Сигізмунда III Вази.

Найстарішою монетою Яромирського скарбу є срібний півгріш 1549 р. Сигізмунда II Августа (1548–1576), наймолодшою – білонний солід 1645 р. Христини Августи (1632–1654). Період накопичення скарбу становить 96 років, тобто він належить до знахідок тривалого накопичення. Скарб міг належати багатому селянинові чи корчмареві.

Другий скарб в цьому ж селі був виявлений у 2014 р. Місцевий житель на своєму городі викопав монетно-речовий скарб першої половини XVII ст. У комплексі зберігалися бойовий залізний келеп та 21 срібну монету Речі Посполитої і Пруссії (Див. дод. Б).

У скарбі присутні середні та дрібні номінали Речі Посполитої, зокрема часу правління Сигізмунда III Вази (1587–1632): два шостаки коронні 1626 р.; один трояк короний 1623 р., чотири – 1624 р.; один фрагмент півторака 1619 р., один півторак 1622 р., п'ять – 1623 р., три – 1624 р., один – 1625 р.

Пруссія у цьому невеличкому скарбі представлена драйпелькером 1624 року карбування часу правління короля Георга Вільгельма (1619–1640). Найстарішою монетою Яромирського скарбу 2014 р. є фрагмент півторака 1619 р., наймолодшою – півторак Сигізмунда III Вази 1625 р. Тобто період накопичення комплексу становить 6 років. Цей скарб можна віднести до скарбу короткотривалого накопичення. Скарб міг належати бідному селянинові.

Таким чином, розглянуті нами скарби з с. Яромирки Городоцького району Хмельницької області, демонструють основні номінали, країни-емітенти та інтенсивність використання на подільському грошовому ринку грошових одиниць західноєвропейських держав другої половини XVI – першої половини XVII ст. Склад досліджених нами скарбів подібний до інших комплексів, виявлених на території України досліджуваного періоду.

Список використаних джерел та літератури

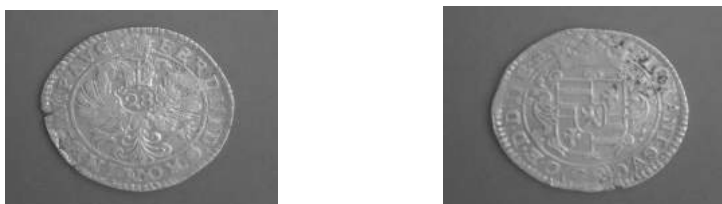
1. Авторський опис О. Леська. – 10 с.
2. Бакалець О. А. Актуальні проблеми української нумізматики, генеалогії та історичного краєзнавства (За письмовими та скарбовими джерелами) / О. А. Бакалець. – Львів: Магнолія, 2015. – 232 с.
3. Бакалець О. А. Скарби монет як джерела вивчення грошового обігу Гетьманщини 1648-1781 рр. / О. А. Бакалець. – Київ: Стилос, 2012. – 336 с.
4. Бакалець О. А. Монетні скарби XVII – XVIII ст. Хмельниччини / О. А. Бакалець // Хмельниччина: Дивокрай. Науково-краєзнавче видання. – Кам'янець-Подільський, 2006. – С. 20 – 41.
5. Бакалець О. А. Барські скарби західноєвропейських монет XVII ст. / О. А. Бакалець. // Історико-географічні дослідження в Україні: зб. наук. праць. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2006. – Число 9. – С. 311–329.
6. Бакалець О. А. Велико-Бушівський скарб 2004 р. західноєвропейських монет XVII ст. з Немирівського району Вінницької області / О. А. Бакалець // Історико-географічні дослідження в Україні: зб. наук. праць. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2009. – Число 11. – С. 197 – 209.
7. Бакалець О. А. Праця Є. Січінського «Труды одинадцатого археологического съезда в Киеве 1899 г.» – важливе джерело вивчення грошового обігу на Поділлі у XVII – XVIII ст. / О. А. Бакалець // Матеріали Міжнародної наук.-краєзнавчої конференції «Поділля в житті, діяльності і творчості Є. Січінського та В. Січинського». – Кам'янець-Подільський. – 2010. – С. 139 – 150.
8. Бакалець О. А. Нові скарби західноєвропейських монет XVII ст. із Західного Поділля / О. А. Бакалець // Історико-географічні дослідження в Україні: зб. наук. праць. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2011. – Число 12. – С. 201 – 209.
9. Бакалець О. А. Скарби монет XV–XVIII ст. із Меджибожа та його окраїн / О. А. Бакалець // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики. Зб. наук. праць. – К.: НАН України. Ін-т історії України, 2013. – Число 22-23. – С. 310 – 320.
10. Бакалець О. А. Нові знахідки західноєвропейських монет другої половини XVII – поч. XVIII ст. / О. А. Бакалець // Збірка наукових праць Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції «Деражнянина: минуле і сучасне» (21 березня 2013 р.) – Деражня, 2013. – С. 77 – 82.

11. Горішний П. А., Ягодзинський М. І. Клад монет начала XVII в. из с. Аркадиевцы Хмельницкой области / П. А. Горішний, М. І. Ягодзинський // Нумизматика и сфрагистика. – 1967. – №5. – С. 99–102.
12. Гульдман В. К. Памятки старины в Подолии / В. К. Гульдман. – К.-П., 1901.
13. Зразюк З. Монетні скарби другої половини XVI ст. на території Правобережної України (Київське, Волинське, Подільське, Брацлавське воєводства Речі Посполитої) / З. Зразюк // Наукові записки з української історії: Збірник наукових статей. – Вип. 33. – Переяслав-Хмельницький, 2013. – С. 96.
14. Котляр М. Нариси історії обігу й лічби монет на Україні XIV – XVIII ст. / М. Котляр – К., 1981.
15. Kotlar M. Znaleziska monet z XIV XVII w na obszarze Ukrainiskiey SSR. Materialy / M. Kotlar. Wroclaw – Warszawa – Krakow – Gdansk, 1975; Kotlar M. Wiadomosci numizmatyczne XVIII w. –Warszawa. – 1977. – S. 193–256.
16. Поворознюк К. В. Таємниці середньовічних скарбів Деражнянщини / К. Поворознюк // Деражнянщина: минуле і сучасність: матеріали Всеукраїнської науково-краєзнавчої конференції. – Деражня, 2013. – 73–76.
17. Сецинський Е. Труды XI Археологического съезда в Киеве 1899 г. / Е. Сецинський. – М., 1901. – С. 201–284.

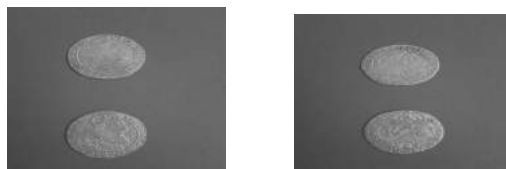
Додаток А. Монети із Яромєрського скарбу 1990 р.

Голландська республіка, Кампен, флорин, поч. XVII ст.

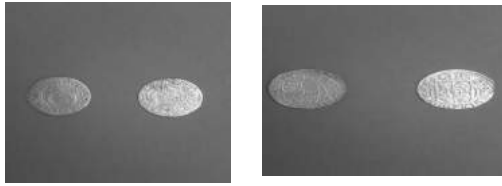
Священна Римська імперія, Ольденбург, Антон Гюнтер (1587-1599), флорин б.д.

Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632) Ваза, шостак 1626 р.

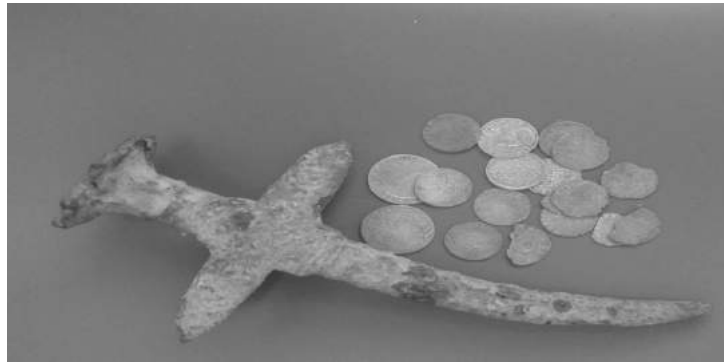

Річ Посполита, Сигізмунд III (1587-1632) Ваза, трояк 1622 р.

Прибалтійські володіння Швеції, Густав Адольф (1619-1632), драйпелькер 1622 р.

Додаток Б. Монети та бойовий келеп із Яромерського скарбу 2014 р.

Юрій Ляшко

завідуючий історичним музеєм Кам'янського державного історико-культурного заповідника, старший науковий співробітник Черкаської обласної археологічної інспекції м. Кам'янка

Жіноча прикраса доби козаччини

У статті розповідається про жіночі прикраси доби козаччини.

Ключові слова: прикраси, жінка, козаки, козаччина.

Навесні 1998 року на території с. Жаботин Кам'янського району Черкаської області (колишнє сотенне містечко Чигиринського полку, перша письмо згадка 1643 рік), на присадибній ділянці, в господарстві жителя села Я.І. Бердника було знайдено унікальну жіночу прикрасу, яку можна віднести до доби козаччини. Зараз вона експонується у відділі «Наш край доби козаччини» історичного музею Кам'янського державного історико-культурного заповідника Черкаської області [1, с. 53].

Ця прикраса представляє собою зв'язаний ланцюжок загальною довжиною 1320 мм, який складається із 722 кілець діаметром 10-12 мм спаяних між собою методом кольчужної зв'язки в три кільця і замкнених у коло діаметром 400 мм. Виготовлена прикраса із білого металу – найвірогідніше срібло, загальна вага 113 г. На цей ланцюжок методом кільця, через отвір прикріплені (збереглися) три срібні монети. Проте по місцю залишків дротяних кілець видно, що монет було більше, принаймі не менше шести (фото 1).

Монети, що збереглися представлені грошовими одиницями українського грошового ринку XVI-XVII ст. і належать до розмінних монет Речі Посполитої. Зокрема це коронний грош карбування Сигізмунда I Старого (1506-1548) з датою 1539 року, із знаком Спитка Тарновського підскарб'я коронного (1532-1549). Трояк (3 гроші) Сигізмунда III Вази (1587-1632) карбований у 1623 році із знаком Миколи Данилевича підскарб'я коронного (1616-1624) і трояк (3 гроші) цього ж короля карбований у м. Рига в